

CIRcular transition through COLLABoration
in the metropolitan region Amsterdam

Position paper
Visie voor programmaontwikkeling

Circollab

Netwerken

Vertegenwoordiging
maatschappij

Fashion Research & Technology
Troy Nachtigal
(HvA)

gemeente
Lelystad

Het Groene
Brein

EDAM
VOLENDAM

Urban Economic
Innovation
Willem van Winder
(HvA)

Interaction Design
Martijn de Waal
(HvA)

metropool
regioamsterdam

samen
werken aan
talent

Gemeente
Amsterdam

ABN-AMRO

Gemeente Almere

Netwerk
Circulair
Liesbe

Provincie
Noord-Holland

ARCADIS
OVER
MORGEN

AAMS

PROVINCIE
FLEVOLAND

BOUW
LAB

AMSTERDAM
DONUT
COALITIE

Circollab

Academie van Bouwkunst

C-Beta

CAMPUS
AMSTERDAM

creators

Netwerken

Vertegenwoordiging
maatschappij

OMGEVINGSDIENST
FLEVOLAND & GOED EN VECHTSTREEK

hogeschool
Windesheim

IMPACT
HUB
Amsterdam

K
PLUS

KENNISLINK

HORIZON

BOUW &
TECHNIEK

waag society

PAKHUIS DE ZWIJGER

Amsterdam
Economic
Board

Amsterdam
Economic
Board
Amsterdam
Smart
City

CIRcular transition through COLLABoration in the metropolitan region Amsterdam

Position paper Visie voor programmaontwikkeling

Julie Ferguson & Inge Oskam

Met bijdragen van: Yanti Slaats, Harry van Vliet, Liesbeth Rijdsdijk, Evert-Jan Velzing, Marie Morel,
Peter van Assche, Melanie de Vries, Quirine Winkler, Marian Zandbergen, Darina Huinck,
Mounia Belmamoune.

Hogeschool van Amsterdam | Hogeschool Windesheim | Amsterdamse Hogeschool van de Kunsten

In samenwerking met een breed consortium uit de quadruple helix

Inhoudsopgave

Inleiding	p 7
Samenvatting	p 9
Wie zijn we?	p 11
Waar staan we voor?	p 13
Waarin zijn we onderscheidend?	p 18
Wat willen we bereiken?	p 26
Conclusie	p 30
Noten	p 31
Bronnen	p 33
Visualisatie Circollab	p 35
Menu CirCollab	p 36
Colofon	p 38

Inleiding

De circulaire transitie bevindt zich nog in een vroege ontwikkelingsfase: op technologisch vlak worden al veel experimenten gedaan, maar weinig is geïnstitutionaliseerd of opgeschaald. Om de transitie te versnellen is het van belang technische, sociale, creatieve en economische innovaties integraal mee te nemen. Hierbij moeten enerzijds experimenten en lokale initiatieven worden gestimuleerd en anderzijds zullen ook dominante gewoontes, opvattingen, regels en structuren moeten veranderen. Daarnaast zijn er nieuwe strategieën nodig om de arbeidsmarkt aan te passen aan de circulaire transitie.

CirCollab richt zich op het dichten van dit kennishiaat: **hoe zijn circulaire technologische innovaties economisch haalbaar te realiseren en maatschappelijk te implementeren?** Het doel is het **versnellen van de circulaire transitie in de metropoolregio Amsterdam** en tegelijkertijd **opbouwen van expertise** die ook toepasbaar is in andere stedelijke regio's, waardoor de aangesloten kennispartners – de SPRONG-groep – (inter-)nationaal toonaangevend wordt door haar praktijkgericht onderzoek.

Deze position paper omvat de visie van het CirCollab consortium. Hiermee bieden we een gezamenlijke koers voor het CirCollab consortium en onderbouwen we de keuzes die we maken, gericht op een specifiek, gezamenlijk doel.

Deze visie draagt uit wat wij als programma zijn en vertegenwoordigen, en *wat er nodig is om als programma bij te dragen aan de versnelling van de circulaire transitie in de Metropoolregio Amsterdam*. De kennis die we hierover ontwikkelen delen we ook met andere regio's. We ontwikkelen hiermee niet een visie op de circulaire transitie zelf, maar bouwen voort op bestaande kennis daarover en stimuleren de doorontwikkeling van deze kennis door het praktijkgericht onderzoek dat we als programma initiëren en versterken. Daarmee positioneren we ons ten opzichte van de circulaire transitie en dragen als netwerk bij aan de realisatie daarvan.

De position paper leest als volgt. Eerst introduceren we de expertisegebieden van CirCollab SPRONG-lectoraten en haar partners, gepositioneerd in vier domeinen en met brede maatschappelijke vertegenwoordiging. Vervolgens presenteren we onze missie en visie en leggen we uit wat ons leidt, aan de hand van kernconcepten en pijlers. Daarna leggen we uit wat CirCollab uniek maakt, ofwel waarin we ons onderscheiden, om vervolgens te komen tot een overzicht van beoogde resultaten waarmee we onze visie realiseren.

Tussen de hoofdstukken door hebben we, in groene kadertjes, enkele citaten opgenomen uit een briefuitwisseling tussen de SPRONG-lectoren. Zij deelden daarin hun visie op de wereld die

ze willen achterlaten voor toekomstige generaties. Deze visies vormden een belangrijke input voor deze position paper.

De foto's zijn gemaakt door het programmateam tijdens CirCollab expedities en consortiumbijeenkomsten.

Ook bevat de position paper een visueel overzicht van het CirCollab programma en een "menukaart" van de activiteiten die we als programma ontwikkelen.

Deze position paper blijft gedurende het programma in ontwikkeling, op basis van input die we actief opzoeken vanuit onze partners: de SPRONG-lectoraten en praktijkpartners, en natuurlijk de inzichten die we opdoen vanuit de zich ontwikkelende context.

Samenvatting

Nederland wil in 2050 circulair zijn. Dat vraagt een ongekende transitie in de wijze waarop onze samenleving onderneemt, samenwerkt, denkt en doet. Stedelijke regio's zijn de geijkte plek om een transitie naar een circulaire economie in gang te zetten door hun dichte concentratie van kennis, kapitaal, data en resources op een relatief klein oppervlak. De baten die deze transitie oplevert zullen vooral in deze regio's merkbaar zijn: minder verspilling, luchtvervuiling en CO2-uitstoot, meer economische waarde en sociale impact.

CirCollab richt zich op het versterken van interdisciplinair praktijkgericht onderzoek voor de circulaire transitie in de metropoolregio Amsterdam (MRA). De SPRONG-groep bestaat uit lectoraten verbonden aan Centre of Expertise City Net Zero en Center of Expertise Rechtvaardige Stad vanuit de faculteiten Techniek, Maatschappij en Recht, Business & Economie en Digitale Media & Creatieve Industrie (Hogeschool van Amsterdam); het Kenniscentrum Maatschappelijk Innovatie Flevoland (Hogeschool Windesheim); en de Academie van Bouwkunst (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten).

De SPRONG-groep combineert expertise vanuit het technologische, creatieve, economische en sociale domein en verricht praktijkgericht onderzoek naar 'circulair denken en doen', 'circulair ondernemen', 'circulair menselijk kapitaal' en 'circulair sa-

menwerken' in relatie tot technische innovaties in twee waardeketens: de gebouwde omgeving en consumptiegoederen.

De SPRONG-groep ontwikkelt, samen met actoren in de quadruple helix, een regionale infrastructuur voor inventariseren en prioriteren van onderzoeksbehoeften en het programmeren, opbouwen en uitwisselen van kennis. Hierbij worden kennis en ervaringen uit circulaire initiatieven, experimenten, onderzoek en onderwijs aan elkaar en aan fysieke experimenteerruimtes verbonden, om gezamenlijk van te leren, kennis te delen en op te schalen. Zo ontstaat een krachtige interdisciplinaire SPRONG-groep met de ambitie om het consortium uit te laten groeien tot dé regionale spil op het gebied van de circulaire transitie in grootstedelijke regio's en een erkende (inter)nationale speler voor kennisuitwisseling en -opbouw op dit onderwerp.

[Introductiefilmpje CirCollab:](#)

[Praktijkpartners en -onderzoekers:](#)

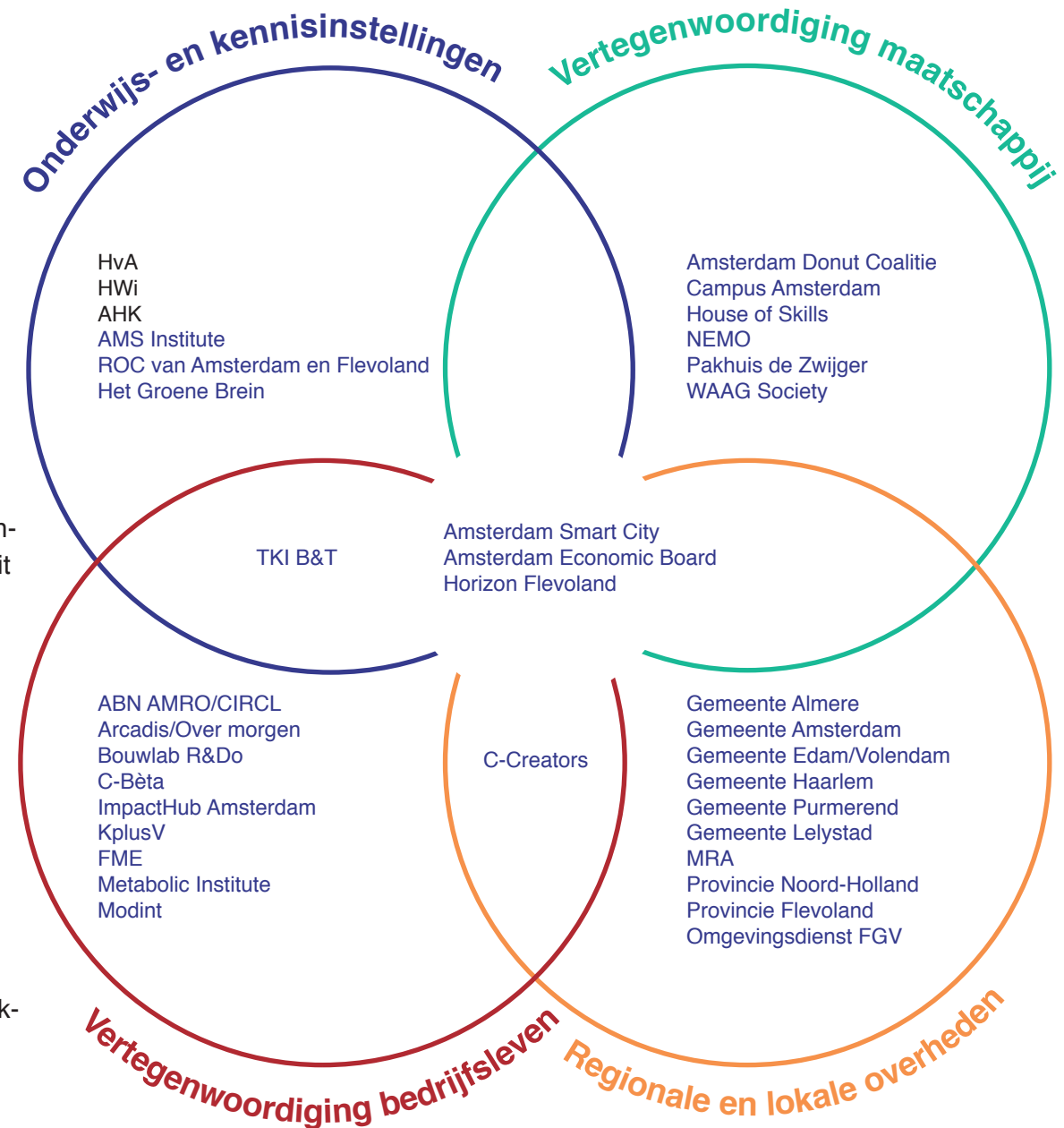

Wie zijn we?

CirCollab is een netwerksamenwerking bestaande uit 11 lectoraten, vanuit drie hogescholen die gezamenlijk de 'SPRONG-groep' omvatten (zie afb. 2). We brengen **interdisciplinaire expertise** bijeen die nodig is voor het realiseren van de circulaire transitie, vanuit vier domeinen: technisch, economisch, sociaal en creatief.

Naast haar onderzoeksexpertise omvat de groep ook noodzakelijke praktijkkennis en ervaringsdeskundigheid, ingebed in het partnernetwerk. Dit partnernetwerk bestaat uit 33 koplopers vanuit onderwijs- en kennisinstellingen, het maatschappelijk middenveld, regionale en lokale overheden en vertegenwoordiging bedrijfsleven (zie afb.1).

Het programma wordt uitgevoerd door een programma-team en strategisch aangestuurd door een programma-leiding, beide samengesteld vanuit de drie betrokken hogescholen. Daarnaast roepen we advies in bij de stuurgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en overheid, die ons voedt met contextuele ontwikkelingen vanuit praktijk en beleid. In deze samenwerking hebben alle onderzoeks- en praktijkpartners een eigen rol en verantwoordelijkheid. Tegelijkertijd dragen ze ook bij aan een groter, gedeeld belang dat CirCollab uitdraagt, te weten de versnelling van de circulaire transitie.

Afb. 1: Quadruple helix: de koplopers uit het partnernetwerk van CirCollab

Technisch domein

Marta Malé-Alemany

Digital Production (HvA)

Ed Melet

Circulair Bouwen (HvA)

Frank Suurenbroek

Bouwtransformatie (HvA)

Walther Ploos van Amstel

City Logistics (HvA)

Inge Oskam

Circulair Ontwerpen & Ondernemen (HvA)

Economisch domein

Willem van Winden

Urban Economic Innovation (HvA)

Evert-Jan Velzing

Urban Innovation (HWi)

Liesbeth Rijdsdijk

Netwerken in een Circulaire Economie (HWi)

Sociaal domein

Stan Majoor

Coördinatie Grootstedelijke Vraagstukken (HvA)

Reint Jan Renes

Psychologie voor een Duurzame Stad (HvA)

Creatief domein

Troy Nachtigall

Fashion Research & Technology (HvA)

Peter van Assche

Architectuur & Circulair Denken (AHK)

Martijn de Waal

Civic Interaction Design (HvA)

Afb. 2: De SPRONG-groep

Waar staan we voor?

CirCollab is een programma vanuit de SPRONG-regeling (Regie-[orgaan SIA](#)). ‘SPRONG’ staat voor het stimuleren van praktijkgerichte onderzoeksgroepen en heeft als doel een krachtige infrastructuur te ontwikkelen voor praktijkgericht onderzoek en op basis daarvan, kennis te delen. De SPRONG-regeling hangt samen met het Kennis- en Innovatieconvenant (KIC), het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid van het kabinet. Hierbij richten wij ons specifiek op de Kennis- en Innovatieagenda Circulaire Economie ([KIA-CE](#)).

CirCollab is als SPRONG-groep gericht op interdisciplinair, praktijkgericht onderzoek. Met onze specifieke expertise vanuit een interdisciplinaire benadering willen we een wezenlijke impact maken op de versnelling van de circulaire transitie in de Metropoolregio Amsterdam (MRA).

De circulaire economie: op weg naar regeneratieve business modellen

Circulaire economie

“Een circulaire economie vervangt het ‘end-of life’ concept met verminderen, hergebruiken en het herwinnen van materialen in productie/distributie en consumptieprocessen. Deze opereert op het microniveau (producten, bedrijven, consumenten), meso-

*niveau (eco-industriële parken) en macroniveau (stad, regio, land en verder), met als doel duurzame ontwikkeling te realiseren, dus tegelijkertijd creëren van milieukwaliteit, economische voor-
spoed en sociale rechtvaardigheid, ten gunste van huidige en toekomstige generaties. Het wordt mogelijk gemaakt door nieuwe business modellen en verantwoordelijke consumenten”.* Aldus de definitie van Kirchherr et al. (2017, p. 229).

Wij herkennen ons in deze definitie, doordat we ons richten op de hogere treden van de [r-ladder](#), die gebruikt wordt om de mate van circulariteit aan te geven. Hoe hoger een strategie op de r-ladder is, hoe meer circulair deze is (RVO, 2020). Concreet betekent dit dat we ons praktijkgerichte onderzoek vooral inzetten op gebruik van hernieuwbare en secundaire grondstoffen en levensduurverlenging (‘reduce, refuse en rethink’), én ons partnernetwerk aanzetten tot regeneratieve business modellen.

Regeneratieve business modellen

Organisaties met regeneratieve business modellen *“richten zich op de gezondheid van de planeet en het maatschappelijk welzijn. Ze creëren en leveren waarde op meerdere niveaus van belanghebbenden – waaronder de natuur, de samenleving, klanten, leveranciers en partners, aandeelhouders en investeerders, en werknemers – door middel van activiteiten die regeneratief leiderschap, co-creatieve partnerschappen met de natuur, recht-*

vaardigheid en eerlijkheid bevorderen.” Met een focus op brede welvaart (of meervoudige waardecreatie) zijn regeneratieve business modellen gericht op een netto positieve impact op alle niveaus van belanghebbenden (Konietzko et al., 2023, p.375). Dat vraagt om een transitie van ons economische systeem, met daarbij onze manieren van samenwerken, van denken en doen, van ondernemen en de ontwikkeling van menselijk kapitaal.

Transitie: naar een regeneratieve, circulaire economie

Met ons programma dragen we bij aan de klimaatdoelstellingen van de European Green Deal (2020), met als doel om verdere mondiale temperatuurstijging te voorkomen. Hiervoor is het nodig om een circulair economisch systeem te ontwikkelen, ofwel een *transitie van een conventionele, lineaire ketenbenadering naar een regeneratieve, circulaire netwerkbenadering*. Vanuit deze benadering gebruiken bedrijven géén primaire grondstoffen meer, ontstaat er géén restafval meer en worden materialen steeds opnieuw gebruikt. Dat vergt nauwe afstemming tussen betrokken partijen, die producten niet meer in een lineaire benadering verwerken, maar als netwerk samenwerken om zowel financiële, sociale en ecologische waarde te creëren. De circulaire economie impliceert “fundamenteel andere methoden van produceren en consumeren, die worden gefaciliteerd door nieuwe manieren van waarderen, financieren en organiseren” (Rijdsdijk, 2023).¹

Deze fundamentele verschuiving in perspectief vraagt om het verbinden van verschillende transitie- en schaalniveaus en netwerksamenwerking tussen uiteenlopende actoren (zie Rotmans et al., 2000).²

Dit impliceert immers een systeemverandering van een mensgericht wereldbeeld naar een visie op de natuur als een onvervangbare basis voor de menselijke gezondheid, waarin bovendien mensen voor hun eigen gezondheid afhankelijk zijn van de gezondheid van de biosfeer (Konietzko et al., 2023, p.276; Van Hille et al., 2021). Een transitie kenmerkt zich door een focus op fundamentele en langetermijn systeemveranderingen, op meerdere niveaus en facetten van de maatschappij (technologie, beleid, cultuur), vormgegeven door uiteenlopende belanghebbenden (overheid, maatschappelijk middenveld, bedrijven) en met een onzekere uitkomst (Van Raak et al., 2022). Een experimentele leeromgeving draagt bij aan het oriënteren op dergelijke verandering, en vormt dan ook de basis van ons CirCollab programma (zie activiteiten CirCollab verderop).

Deze uitgangspunten vormen de basis van onze missie, die we uitdragen in onze visie.

Missie

Onze missie als CirCollab is het realiseren van een circulaire, regeneratieve economie in de waardeketens gebouwde omgeving en consumptiegoederen in de MRA.

Visie

CirCollab is een infrastructuur die bijdraagt aan *versnellen van de circulaire transitie* in de MRA door praktijkgericht onderzoek met betrekking tot de gebouwde omgeving en consumptiegoederen. We creëren een leeromgeving waarin we experimenteren met nieuwe innovaties en de structurele inbedding van bestaande innovaties stimuleren. Dit doen we door *interdisciplinariteit* en *netwerksamenwerking*.

Versnelling: interdisciplinariteit en netwerksamenwerking in experimenteerruimtes

In transitie speelt ‘al-doende-leren en al-lerende-doen’ een belangrijke rol. Daarom realiseren wij de versnelling van de circulaire transitie door experimenteren, door praktijkgericht onderzoek, in leernetwerken en op fysieke plekken (learning labs) waar deelnemers vanuit onderwijs, praktijk en onderzoek samenwerken. Tegelijk zetten we in op de structurele inbedding van bestaande innovaties (zie noot 2), door deze te integreren in de kernstructuur van organisaties zodat ze duurzaam en effectief

worden geïmplementeerd en ondersteund. Hierdoor vergroten we de kans op succesvolle implementatie, en versterken we de capaciteit van de organisatie om zich op lange termijn aan te passen en te innoveren. We doen dit aan de hand van twee pijlers, interdisciplinariteit en netwerksamenwerking, die een fundament vinden in experimenteerruimtes.

Fundament: experimenteerruimtes

CirCollab partners zijn koplopers in de circulaire transitie. Dat betekent dat zij al over allerlei innovatieve technieken, methodes en denkwijzen beschikken die nog niet per se gemeengoed zijn. Daarom is CirCollab gericht op *opschaling* van experimenten en inbedding van innovaties in bestaande structuren.

Tegelijkertijd is er ook nog veel *nieuwe kennis en innovatie* nodig om de circulaire ambities te realiseren. *Experimenteerruimtes* zijn de fysieke omgeving voor de (hieronder beschreven) leernetwerken en bieden een vruchtbare basis voor de co-creatie van kennis en oplossingen voor lokale praktijkproblemen. In experimenteerruimtes, die we in nauwe samenwerking met partners ontwikkelen, kunnen innovaties worden ontwikkeld zonder beperkingen of strikte regels, met ruimte voor trial-and-error, het verkennen en testen van nieuwe ideeën zonder angst voor mislukking. Hier ligt de nadruk op een cultuur van innovatie en nieuwe oplossingen voor praktijkvraagstukken.

In experimenteerruimtes vindt een deel van het geprogrammeerde onderzoek plaats. Het zijn fysieke plekken voor kennisontwikkeling en -disseminatie, bieden ruimte voor samenwerking tussen deelnemers vanuit onderwijs, praktijk en onderzoek en maken onderzoek (en onderzoeksresultaten) tastbaar. Ook bieden deze ruimtes gelegenheid tot het onderzoeken van de opschaling, gericht op structurele inbedding van innovaties. Concreet starten we met enerzijds het opzetten van samenwerking tussen bestaande labs van de drie hogescholen en anderzijds met het verbinden van lopende en nieuwe onderzoeksprojecten op het gebied van circulaire transitie aan initiatieven. Hierbij zijn de volgende twee pijlers van belang.

Pijler: Interdisciplinariteit

Om relevante innovaties voor de circulaire transitie te bevorderen en mogelijk te maken, verbinden we expertise uit *technologische, economische, sociale* en *creatieve* domeinen. Deze interdisciplinaire samenwerking is van groot belang: circulaire *technische* innovaties vragen vaak om nieuwe businessmodellen en zijn zo inherent verbonden met *economische* innovaties. Deze innovaties zijn tegelijk voorwaardelijk voor het realiseren van *creatieve* innovaties (bijvoorbeeld: bio-based bouwmaterialen voor het ontwikkelen van circulaire gebouwen, of nieuwe productie- en hergebruikmethodes voor textiel en meubels). Maar dit alles vraagt ook om een fundamentele omslag in ons denken en

handelen, en beleid om dit alles te bevorderen, wat vragen oproept in het *sociale* domein. Deze redenering werkt natuurlijk ook andersom, waarbij creatieve innovaties soms vragen om nieuwe technologische oplossingen, bijdragen aan het realiseren van sociale of economische innovaties, enzovoort.

Pijler: Netwerksamenwerking

Netwerksamenwerking is een vorm van gecoördineerde samenwerking vanuit een bestaand, doelgericht netwerk tussen (vaak uiteenlopende) belanghebbenden.³ Essentieel aan netwerksamenwerking is dat er geen formele hiërarchie is die leidend is voor de samenwerking, maar dat gelijkwaardige belanghebbenden onderling strategische afspraken maken, op basis van een dynamische sturingsstructuur: wie draagt wat bij, op welke manier, en waartoe.⁴ Een kleine, wendbare organisatie – het programmateam, geleid door de programmaleiding en stuurgroep – zet zich namens het netwerk in, niet als dienstverlener maar als catalysator. Zo'n samenwerking komt tot stand door flexibele inzet van verschillende belanghebbenden, middelen en instrumenten aan het gedeelde doel – in dit geval versnellen van de circulaire transitie in de MRA.

Inhoudelijk vertaalt de netwerksamenwerking zich in een *dynamische leeragenda*. Een dynamische leeragenda vervat uitdagingen van partners in vragen die op dat moment relevant zijn en

verbindt deze aan zowel langetermijn doelen als aan concrete acties. Zo'n agenda wordt uitgevoerd op een gestructureerde manier, door eerst worstelingen, belemmeringen en uitdagingen te signaleren; deze vervolgens in vragen te vervatten die worden ingezet bij bijeenkomsten, en waarvoor antwoorden worden ontwikkeld door programmering; en door ook regelmatig terug te kijken op de agenda, en deze aan te passen waar nodig.⁵

“Kleine dingen, die ik in mijn eigen leven doe, dingen die over honderd jaar doodnormaal zijn uit de noodzakelijkheid te veranderen, die wij vanuit destructie hebben gecreërd.”

“In onze huidige context [is het] nogal een opgave [...] om als mens overeind te blijven en duidelijk richting te kiezen. Het vereist veel zelfkennis, een goed afgestemd moreel kompas en de discipline van eindeloos oefenen op de doelen die je stelt. Die zelfkennis bestaat ook uit goed begrijpen waar je vandaan komt en wat voor je belangrijk is.”

Waarin zijn we onderscheidend?

Ons programma heeft een **grootstedelijke focus**, geografisch georiënteerd op de **Metropoolregio Amsterdam (MRA)**, met een landelijke uitstraling.⁶ Deze geografische oriëntatie is des te interessanter door de vergelijking van de gevestigde, stedelijke Amsterdamse omgeving met uitstraling naar de regio, versus de nieuwe, experimentele context van Flevoland.

We onderscheiden ons bovendien door onze focus op twee waardeketens: **gebouwde omgeving** en **consumptiegoederen**.

We sluiten hierbij aan bij de landelijke **Kennis en Innovatie-agenda (KIA) Circulaire Economie** waarin grootstedelijke regio's een belangrijke rol spelen⁷, bij de prioriteiten voor de circulaire economie van de **Metropoolregio Amsterdam (MRA)**, de Provincie Noord Holland en de Provincie Flevoland, en bij lokale uitvoeringsagenda's zoals van gemeente Amsterdam.

We bouwen voort op de kennis over circulariteit in deze waardeketens die aanwezig is bij lectoraten van Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Windesheim en de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (Academie van Bouwkunst).

Tevens vormt het programma een uitvoeringsagenda van het Centre of Expertise City Net Zero (CoE CNZ) van de HvA.

Gebouwde omgeving

Voor de circulaire transitie in de gebouwde omgeving sluit de SPRONG-groep aan op de **Transitieagenda Circulaire Bouweconomie** (Ministerie I&W, 2018a). We richten ons daarbij op onder andere de volgende onderwerpen, met in het bijzonder aandacht voor regeneratieve (bio-based) materialen in de bouw:

- *Circulaire gebiedsontwikkeling*: circulaire stadsprincipes voor het realiseren van ruimtelijk adaptief stedelijk gebied, waarmee nieuw en bestaand gebied ontwikkeld kan worden.
- *Circulaire bouwcyclus*: circulaire gebouwprincipes, gericht op adaptiviteit en flexibiliteit; en circulaire bouwmaterialencyclus met herbruikbare en duurzame materialen; doorontwikkelen van (toepassing van) regeneratieve materialen in bouw en ontwerp en daarmee bevorderen van een duurzame bouwsector.
- *Circulaire gebruikscyclus*: efficiënte nutssystemen, transport van afvalstromen, opslag van herbruikbare bouwmaterialen.

Consumptiegoederen

Rondom consumptiegoederen sluit de SPRONG-groep aan op de [Transitieagenda Consumptiegoederen](#) (Ministerie I&W, 2018b) en richt zich daarbij op drie onderwerpen, met in het bijzonder aandacht voor levensduurverlenging en regeneratieve business modellen:

- *Circulair textiel*: circulaire aanpak van textiel door ontwikkeling van circulaire collecties, langer gebruik, reparatie en regionale verwerking.
- *Upcycling goederen*: het ecosysteem en de inzamelinfrastructuur die nodig zijn voor hoogwaardig hergebruik van grof afval, waaronder meubels en hout.
- *Circulaire stromen*: inzicht in goederenstromen en kansen voor levensduurverlenging (bijvoorbeeld door hergebruik en reparatie) van verpakkingen (en verpakkingsmaterialen), meubels en elektronica; gaandeweg het SPRONG-traject ontstaan hierbij nieuwe focusgebieden.

Met de twee genoemde waardeketens geven wij als CirCollab inhoudelijk richting aan onze programmering en de kennisagenda en sluiten we aan bij de expertise van betrokken onderzoeksgroepen en praktijkpartners.

Wat doen we: drie soorten activiteiten

Op basis van onze pijlers – interdisciplinariteit en netwerksamenwerking – worden innovaties rondom twee waardeketens en vanuit vier domeinen in samenhang ontwikkeld en gevalideerd in experimenteerruimtes in de regio, aan de hand van drie soorten activiteiten (zie afb. 3): *verbinden en programmeren, leren en innoveren, delen en opschalen*.

A. Verbinden en programmeren: de kern van deze activiteitenlijn is het identificeren van praktijkvragen rondom de twee waardeketens en het ontwikkelen van projectaanvragen voor praktijkgericht onderzoek. Onderscheidend voor CirCollab programmering is dat het gaat om praktijkvragen die alleen door interdisciplinaire samenwerking van tenminste twee lectoraten onderzocht kunnen worden, en dat enkele CirCollab partners aangesloten zijn bij het projectconsortium.

Een voorbeeld hiervan is de KIC-CE aanvraag (2023) rondom levensduurverlenging van meubels, dat zich richtte op circulaire strategieën, gedrag en governance vraagstukken. Hierbij waren 4 SPRONG-lectoraten betrokken en 4 CirCollab consortiumpartners, naast diverse andere kennisinstututen en organisaties.

B. Leren en innoveren: de kern van deze activiteitenlijn is de dynamische leeragenda die ontwikkeld wordt met praktijk-

<p>A. Verbinden en programmeren</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inventariseren kennis en onderzoek rondom de circulaire transitie • Strategisch programmeren interdisciplinair praktijkgericht onderzoek • Initiëren nieuwe onderzoeksprojecten • Verbinden met nationale initiatieven en internationale kennissamenleving 	<p>B. Leren en innoveren</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen dynamische leeragenda's • Orkestreren van thematische leernetwerken • Behoeftetepeiling en afstemming personele ontwikkeling SPRONG-groep • Reflectieve monitoring in actie 	<p>C. Delen en opschalen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versterken doorwerking en impact richting bedrijfsleven • Intensiveren en organiseren samenwerking met onderwijs van mbo tot master • Dialoog en kennisdisseminatie rondom circulaire transitie in MRA • Meten van impact
<p>Verbinden aan experimenteerruimtes in de regio</p>		

Afb. 3: Overzicht activiteiten CirCollab

partners en wordt gefaciliteerd vanuit of in samenwerking met het CirCollab programmateam. Onderscheidend hierin zijn vier leerlijnen die we vormgeven en vullen met vragen vanuit en in samenwerking met de SPRONG-groep en de praktijkpartners. Deze vier leerlijnen zijn *circulair samenwerken*, *circulair denken en doen*, *circulair ondernemen* en *circulair menselijk kapitaal*. Alle CirCollab activiteiten zijn gerelateerd aan een of meer van deze leerlijnen, die bijdragen aan het ontwikkelen van dyna-

mische leeragenda's en die vervolgens weer in projectprogrammering (A) hun weerslag vinden.

Ter illustratie: in 2023 richtte de leerlijn 'circulair denken en doen' zich in het bijzonder op de rol van 'eco-emoties' in samenwerking, en de lijn 'circulair samenwerken' op 'circulaire ecosystemen'. Deze lijnen manifesteerden zich onder meer door interviews met partners, diverse workshops, een theateruitvoe-

ring op de jaarlijkse consortiumdag, en worden doorontwikkeld als Communities of Practice.

C. Delen en opschalen: we organiseren mogelijkheden voor samenwerking waar praktijkpartners aan studenten en onderzoekers voorleggen waar zij tegenaan lopen in de circulaire transitie. Dit krijgt vorm bijvoorbeeld door stages, circo tracks, hackathons of andere opdrachten, dan wel door het uitwerken van praktijkopdrachten in onderzoeksprojecten. Ook maken we kennis beschikbaar via online media (Open Research portal, LinkedIn, nieuwsbrieven) en fysieke uitwisselingsmomenten (de jaarlijkse consortiumbijeenkomst, regelmatige expedities, leesclub).

Voorbeelden van deze activiteiten zijn CirCollab expedities (HvA Robotlab, HvA 3D-Knitlab, Floriade Expo, Transdisciplinair werken, etc.), de CirCollab Reading Group, de jaarlijkse Hackathon van Hogeschool Windesheim, afstudeeropdrachten en stages met en voor partners, etc. Zo koppelde CirCollab via haar onderwijsregisseur en partner FME een HvA afstudeerder aan een bedrijf voor een CircoTrack, dat hierover [schrijft](#): “Het inschakelen van een hbo-stagiair gedurende dit traject [heeft] tot zinvolle nieuwe inzichten voor [het bedrijf] geleid. Met trots kunnen we dan ook melden dat de stagiair in dienstverband deze initiatieven zal gaan voortzetten”.

De **CirCollab menukaart** (zie p 36-37) bevat 10 concrete activiteiten die het CirCollab programmteam samen met de SPRONG-groep en partners ontwikkelt, waaronder *praktijkgericht onderzoek aanjagen, netwerkontwikkeling, vraagarticulatie, consortiumvorming, kennisdeling en -ontwikkeling, programmeren, leernetwerken, projectuitvoer, verbinding met onderwijs en impact vergroten.*

Learning labs

Bovengenoemde activiteiten worden mede vormgegeven in fysieke leeromgevingen of ‘learning labs’, in samenwerking met partners. Dergelijke labs zijn experimenteerruimtes voor de co-creatie van kennis en oplossingen voor lokale praktijkproblemen. Deze labs bieden “een arena voor reflexieve, adaptieve en multi-actor leeromgevingen, waar nieuwe praktijken van zelforganisatie en nieuwe (infra-)structuren kunnen worden getest binnen de context waarin ze zich voordoen”.⁸ Onderscheidend hierin is dat we onze labs ontwikkelen met onze partners en ze benutten voor zowel praktijkvraagstukken als onderwijsopgaven (stages, afstudeer- of reguliere opdrachten, Circo Tracks en hackathons). We voorzien de labs als ruimtes voor doorlopende, dynamische leeragenda’s rondom de vier leerlijnen. We zorgen voor een geografische spreiding van labs en bevorderen uitwisseling tussen verschillende kennisinstituten (mbo, hbo, wo).

A. Verbinden en programmeren

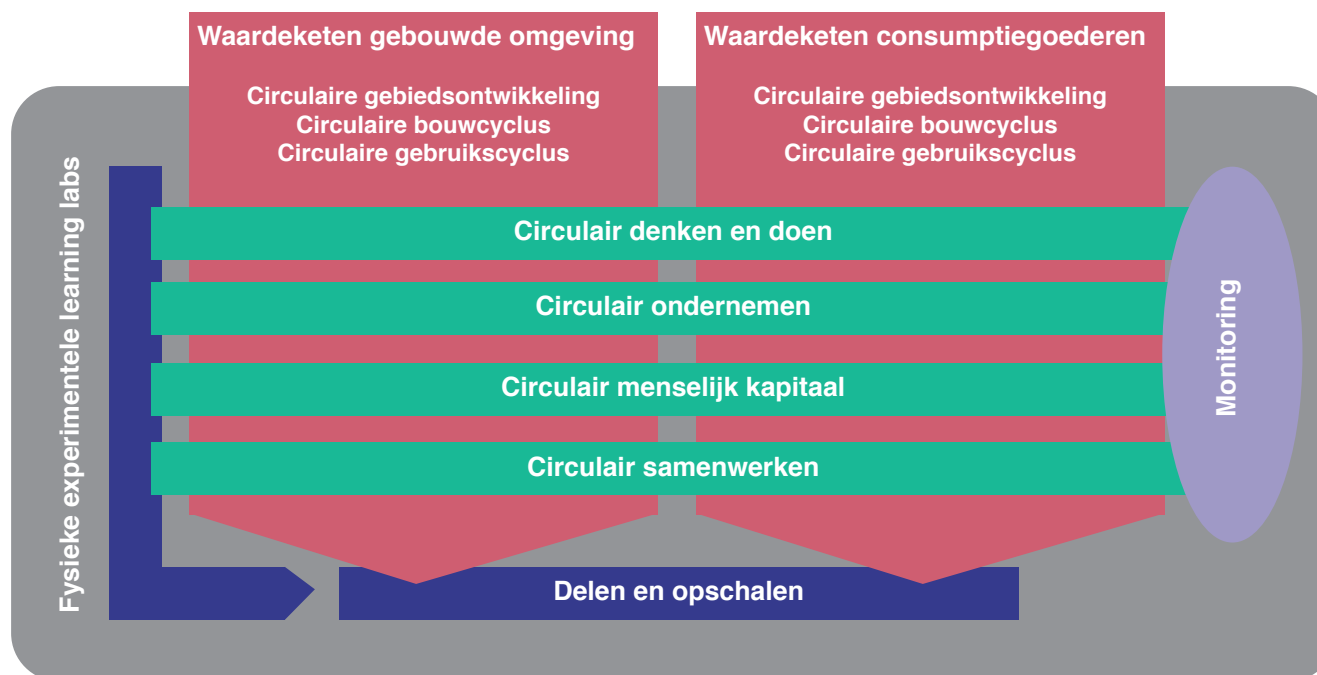
- Verbinden lectoraten en praktijkpartners
- Onderzoek programmeren, gekoppeld aan experimenteerruimten
- Opzetten interdisciplinaire onderzoeksprojecten

B. Leren en innoveren

- Opzetten en orkestreren leernetwerken
- Verbinden met regionale netwerken
- Betrekken diverse onderwijsonderdelen
- Verbinden aan experimenteerruimten

C. Delen en opschalen

- Opzet professional education
- Koppelen onderwijs aan praktijk
- Kennis delen

Afb. 4: De onderscheidende structuur van CirCollab

Met deze labs ontwikkelen we kennis voor het publieke domein die we breder met het consortium (en daarbuiten) delen, en die tot stand komt in samenwerking met de partner die het vraagstuk inbrengt.

Een voorbeeld hiervan is de circulaire hub Circuloco 2.0. Dit initiatief wordt doorontwikkeld door o.a. CirCollab partners PRICE, Gemeente Almere, Hogeschool Windesheim, de HvA, met vele anderen. CirCollab zet in op doorontwikkeling van deze hub met

een subsidie vanuit het NGF-project 'mkb Circulair en digitaal in denken, leren en doen' (RoC van Amsterdam-Flevoland en vele andere partners), dat gericht is op het versterken van het CE ecosysteem in de MRA. Zo grijpen activiteiten op elkaar in en versnellen learning labs gelijktijdig verschillende doelen rondom de circulaire transitie.

Als integraal onderdeel van haar programma wordt CirCollab begeleid door een team gericht op monitoring, evaluatie en program-

mering (MEP; zie ook impactvisie hierna). Hierin monitoren we in hoeverre we op koers liggen met onderzoek en doorwerking in praktijk, reflecteren we over onze eigen leerprocessen en onderzoeken en sturen navenant bij. Door deze structuur (zie afb. 4) faciliteert CirCollab zowel inhoudelijk als ook procesmatig leren over de transitie naar de circulaire economie.

Onderwijsregisseurs en communities of practice

Onderliggend aan al onze activiteiten is de verbinding met het onderwijs. We ontwikkelen hierin een stevige basis, mede door de inzet van twee onderwijsregisseurs, met als opdracht praktijkopgaven (duurzaam) te verbinden met studenten van verschillende opleidingen door opdrachten en (doorlopende) onderwijsateliers. Daarnaast zijn onderwijsopgaven ingebed in communities of practice (CoPs)⁹, waarin studenten op interdisciplinaire wijze en projectmatig met elkaar samenwerken, in lijn met onze visie.

Inbedding in Centers of Expertise

Tot slot onderscheidt CirCollab zich door de verbinding met centers of expertise van de HvA: City Net Zero (CNZ), Rechtvaardige Stad (CoERS), en Center for Economic Transformation (CET). Centers of expertise (CoEs) zijn de 'buitenboordmotors' van praktijkonderzoek, met de expliciete opdracht (en middelen) om maatschappelijke opgaven vanuit maatschappelijke organi-

saties, bedrijven en burgers te verbinden met de Hogeschool en andere kennisinstellingen. CoEs zijn interdisciplinair ingericht over faculteiten heen, wat goed past bij de CirCollab benadering.

Zero waste ofwel een 100% circulaire samenleving is een van de kernthema's van het Center of Expertise City Net Zero, met CirCollab als uitvoeringsprogramma om deze ambitie te realiseren. Daarnaast is CoE Rechtvaardige Stad aangesloten als partner, en zorgt daarmee dat de focus op brede welvaart en een rechtvaardige verdeling van de lusten en de lasten van de circulaire transitie aandacht krijgt in het programma. CET is vooralsnog informeel aangesloten, deze relatie gaan we verder versterken vanwege onderzoek naar onder meer regeneratieve business modellen, true pricing en circulaire marketing dat daar plaatsvindt.

Impactvisie: een dubbele leeropbrengst

CirCollab richt zich op de barrières en kansen om innovaties voor de circulaire transitie blijvend te borgen in de maatschappij. Door kennis en expertise hierover op te bouwen kan de transitie sneller verlopen. Hiertoe hanteert CirCollab een benadering die voorbij een lineaire ketenbenadering gaat. Een benadering die een verbondenheid veronderstelt tussen verschillende schaalniveaus (lokaal – nationaal – globaal) en tussen verschillende maatschappelijke domeinen (sociaal, economisch, technisch, creatief) en de daarmee samenhangende belangen.

Die benadering past bij een gerichtheid op een transitie. Een belangrijk kenmerk van transities is immers het rekening houden met meerdere samenhangende systemen en belangen die een rol spelen in het aanjagen van een (maatschappelijke) verandering. Hoewel de beoogde verandering vaak duidelijk is, is de uitkomst van de inspanningen onzeker, gegeven de complexiteit van het 'speelveld'. CirCollab kiest daarom voor een aanpak van 'al-doende-leren en al-lerende doen' zoals vormgegeven in bijvoorbeeld de learning labs en leernetwerken.

De impactbenadering binnen het programma sluit nauw aan bij de gekozen positie en uitgangspunten van het programma. Het vertrekpunt is dat impact niet (alleen) ontstaat in een lineair proces van kennisontwikkeling – kennistoepassing – kennisbenutting ('kennis – kunde – kassa'), maar tot stand komt in een complex dynamisch proces van productieve interacties, kennisontwikkeling en kennisdeling, professionalisering en lerend vermogen.

Deze uitgangspunten leiden tot een specifieke aanpak voor het monitoren van impact:

- De aanpak van 'al-doende-leren en al-lerende doen' betekent een gerichtheid op interventies, die ondersteund kunnen worden met verschillende bestaande methoden waarin ook een monitoringssystematiek is geborgd, zoals de methoden *Theory of Change en Outcome mapping*.

- De aanpak van 'al-doende-leren en al-lerende doen' betekent ook een gerichtheid op leren. Een bekende 'faalfactor' van transitietrajecten is de zogeheten reflexivity failure, dat wil zeggen het ontbreken van reflectie op waarom een transitie uitblijft. Middels de methode RMA (*Reflexive Monitoring in Action*) ondervangen we dit.
- CirCollab is gericht op verandering, wat betekent dat ook de impactbenadering moet gaan over verandering en niet over het 'meten' van bestaande processen (hooguit als baseline om de verandering te formuleren). Dit zal doorklinken in de impactbenadering door te werken met OKR's (*Objectives and Key Results*) in plaats van (uitsluitend) KPI's (*Key Performance Indicators*).

De uitgangspunten leiden ook tot een specifieke focus voor het monitoren van impact:

- De relatie die CirCollab legt tussen (hyper)lokale initiatieven/innovaties en verandering van maatschappelijke (sub)systemen betekent dat de impactbenadering een aanpak moet ontwikkelen om deze verbinding (netwerksamenwerking) aan te tonen.
- De focus om veranderingen aan te brengen in maatschappelijke systemen betekent dat er uitspraken gedaan moeten worden over die veranderingen. De uitwerking hiervan is gegrond in literatuur rond (regionale) innovatiesystemen.

Componenten die beïnvloedbaar zijn in zo'n systeem vormen het raamwerk voor de monitor van de verandering die CirCollab beoogt en realiseert.

De werkgroep monitoring, evaluatie en programmering (MEP) speelt een leidende rol in dit proces. We hanteren een werkschema met concrete doelstellingen en kernresultaten (objectives and key results, ofwel OKR), dat ons gidst op vijf resultaatindicatoren (bereik, professionalisering, netwerk, kwaliteit en impact). Daaraan koppelen we een reflectieproces over de manier waarop we die indicatoren al dan niet realiseren, aan de hand van reflectieve monitoring in actie (RMA). Uitkomsten hiervan helpen ons bij te sturen waar nodig. Zodoende ontwikkelen we kennis over de manier waarop we bijdragen aan versnellen van de beoogde transitie, en tegelijk over het leerproces zelf. Zo realiseert CirCollab een dubbele leeropbrengst.

“Naast zelfkennis zou ik ook een pleidooi willen houden voor het verbinden van mensen om vanuit zichzelf te werken aan een gemeenschappelijke plek van welbevinden.”

Wat willen we bereiken?

Om onze visie te realiseren ambiëren we de volgende resultaten.

Beoogde resultaten eerste periode (2022-2024)

De eerste programmaperiode zet in op de **interdisciplinariteit van het onderzoeksgebied**, door een basis te leggen voor de infrastructuur rondom de circulaire transitie, door ontwikkeling van een programmateam, activiteiten gericht op onderlinge kennismaking van het consortium, en het aanzwengelen van de eerste onderzoeks- en onderwijsactiviteiten.

- *Kennis- en leeragenda:* Kennis- en innovatievraagstukken voor de twee waardeketens en verschillende leernetwerken worden vanuit de praktijk geïdentificeerd. Deze vraagstukken werken we uit in leerlijnen en ontwikkelen we verder door vraagarticulatie met partners voor praktijkonderzoek. We richten ons primair op het activeren van het bestaande partnernetwerk.
- *Ontwikkeling consortium:* Bedrijven worden vooral vertegenwoordigd door netwerk- en platformorganisaties¹⁰ en via de mkb-werkplaatsen.¹¹ Amsterdam Smart City, de Donut-coalitie en Campus Amsterdam¹² leggen de verbinding naar circulaire initiatieven bij maatschappelijk organisaties. De MRA doet dit voor de bredere groep van gemeenten in de metropoolregio Amsterdam, in aanvulling

op de zes gemeenten die al onderdeel zijn van het consortium.

- *Ontwikkeling SPRONG-groep:* Inzet op twee hoofdzaken: (1) een stevige samenwerking van de lectoraten binnen de SPRONG-groep en (2) gezamenlijke onderzoeks-programmering rondom de twee CirCollab waardeketens met regionale kennisinstellingen (AMS en ROC van Amsterdam en Flevoland).
- *Impact op praktijk:* Meer activiteiten rondom circulariteit en meer bedrijven/medewerkers die er mee in aanraking komen, via de leernetwerken en via deelname aan nieuwe onderzoeksprojecten die worden geïnitieerd. Experimenteer-ruimtes worden opgezet.
- *Impact op onderwijs:* Intensivering van de samenwerking met verschillende onderwijsonderdelen; bereiken van studenten; studenten betrekken in projecten met lectoraten en partners; (aanzet tot) curriculumontwikkeling.

Beoogde resultaten na 4 jaar (2024-2026)

Visie voor de tweede programmaperiode is gericht op het (interdisciplinaire) circulaire transitieproces in grootstedelijke regio's. Dit proces manifesteert zich door consolidatie van de eerste

activiteiten in een infrastructuur, doorontwikkeling van het consortium en van de leernetwerken. We sturen op de hogere treden van de r-ladder en op regeneratieve strategieën.

- *Kennis- en leeragenda*: Het onderzoeksprogramma van de SPRONG-groep is afgebakend, herkenbaar voor praktijkpartners, afgestemd met en zichtbaar in landelijke werkgroepen en netwerken. De dynamische leeragenda wordt geactiveerd in vier toonaangevende leernetwerken, waarbij praktijkpartners en de SPRONG-groep actief betrokken zijn in programmering.

Praktijkonderzoek vindt plaats in wisselwerking met de experimenteerruimtes voor het ontwikkelen en valideren van verschillende technologische en sociale innovaties; er is een plan voor uitbreiding van de samenwerking met experimenteerruimtes in de regio. We ontwikkelen jaarlijkse *icoonprojecten* met een duidelijk CirCollab signatuur en met rimpel-effecten naar andere delen van de samenleving, andere domeinen, kennishiaten.

CirCollab maakt onderdeel uit van een kennis-ecosysteem rondom de circulaire transitie in de MRA. De CirCollab kennis- en leeragenda is tevens verbonden aan circulaire kennis-structuren in regio's buiten de MRA.

- *Ontwikkeling consortium*: consortiumpartners zijn betrokken bij een of meerdere leernetwerken dan wel betrokken bij onderwijs en/of praktijkgericht onderzoek. Bedrijven en organisaties met aanvullende expertise en vraagstukken nemen deel aan de leernetwerken en de experimenteerruimtes. Voor ontwikkeling van nieuwe experimenteerruimtes in de tweede vierjaarsperiode zoeken we in deze periode extra financiering, in samenwerking met mogelijke nieuwe partners. Uitbreiding van relaties met bedrijven vindt plaats via pilots rondom de inzet van studenten(groepen) en innovatietrainees bij mkb-bedrijven.
- *Ontwikkeling SPRONG-groep*: Verbreding van de afstemming met andere (regionale) kennisinstellingen en het creëren van doorlopende leerlijnen rondom circulariteit tussen mbo, hogescholen en academische instelling.¹³ De SPRONG-groep wordt uitgebreid met lectoraten die zich bezighouden met relevante thematiek rondom regeneratieve business en overige vormen van duurzaam ondernemen. De capaciteit van de betrokken lectoraten die zich bezighouden met het thema circulaire transitie is verdubbeld van 15fte naar ongeveer 25fte.

- *Impact op onderwijs:* Verbreding van de samenwerking met de aan de SPRONG-groep verbonden opleidingen en in interdisciplinaire communities of practice. We ontwikkelen onderwijsprogramma's met jaarlijkse cohorten op CirCollab thematiek en in communities of practice (doorlopende leerlijnen). De SPRONG-groep is een onmisbaar onderdeel van de strategie van de hogescholen om via interdisciplinair samenwerken maatschappelijke kwesties als duurzaamheid en circulariteit aan te pakken en professionals hiervoor op te leiden (bijvoorbeeld via LLO).
- *Impact op praktijk:*
 - 1) Met meer praktijkgericht onderzoek ook verdieping van betrokkenheid. Aandacht voor doorwerking van onderzoek gaat verder dan alleen onze eigen projecten en partners; we ontwikkelen ook kennis over dit samenwerkingsproces en doorwerking;
 - 2) Via onderwijs en de studenten die in de praktijk aan de slag gaan met kennis en competenties voor de circulaire economie. Hierdoor stimuleren we doorwerking en kennis over interdisciplinaire samenwerking, welke belangrijke voorwaarden zijn voor het versnellen van de transitie (in de MRA en daarbuiten).

Ambities voor tweede periode van 4 jaar (2026-2029)

Visie voor deze tweede programmafase is op circulaire transitie in verschillende grootstedelijke regio's. Deze periode is gericht op bestendiging van de infrastructuur, zodanig dat deze na de programmaperiode zelfstandig kan voortbestaan.

- *Kennis- en leeragenda:* robuuste leernetwerken ontwikkeld die zichzelf bedruipen met een dynamische leeragenda en met verschillende aangesloten partners als trekkers, naast het programmateam. Waardeketens en kennisketens zijn gekoppeld en versterken elkaar rondom de circulaire economie door agendasetting en (inter-)nationale samenwerking.
- *Ontwikkeling consortium:* structurele afstemming en gezamenlijke programmering van interdisciplinair onderzoek tussen de SPRONG-groep en consortiumpartners, in relatie tot nationale en internationale programma's. Robuust netwerk van geëngageerde partners.
- *Ontwikkeling SPRONG-groep:* De SPRONG-groep is een belangrijke, duidelijk herkenbare kennispartner voor interdisciplinair praktijkgericht onderzoek voor de circulaire transitie en regeneratief ontwerp in stedelijke regio's. De expertise is toonaangevend, nationaal en internationaal,

wat blijkt uit intensieve samenwerking met nationale kennisinstellingen en deelname aan internationale consortia. De samenwerking en kennisopbouw op de kruispunten van de waardeketens en de verbindende kennisthema's heeft geresulteerd in nieuwe, interdisciplinaire expertise voor versnelling van de circulaire transitie en kennis over (interdisciplinaire, cross-sectorale) samenwerking in de transitiearena.

- *Impact op praktijk:* De SPRONG-groep werkt structureel samen met experimenteerruimtes in de regio voor het ontwikkelen en testen van circulaire innovaties tot en met het implementeren en opschalen van ontwikkelde kennis.
- *Impact op onderwijs:* Doorlopende leerlijnen ontwikkeld rondom circulariteit tussen onderwijspartners (mbo, hbo, wo), met onderlinge uitwisseling in experimenteerruimtes en in communities of practice.

“Welvaart hebben we alleen kunnen bereiken door de aarde zo te gebruiken dat die onbruikbaar werd voor jullie [toekomstige generaties].”

Conclusie

Deze position paper beschrijft onze huidige visie op CirCollab als versneller van de circulaire transitie in de MRA en dient als onderlegger voor de vraagstukken waarmee we met het programma aan de slag gaan. De paper vormt hiermee het uitgangspunt van de activiteiten die we de komende jaren zullen ontplooiën, maar is een momentopname van onze huidige kijk op de zaken. Zo zien we na twee jaar dat inzichten en activiteiten rondom circulariteit al zijn doorontwikkeld (bijvoorbeeld rondom regeneratief ontwerp) en ook veranderingen in onze beleids- en praktijkcontext is van grote invloed op de staat van de transitie. Dit nodigt ons uit om onze visie en activiteiten regelmatig te herijken, om zodoende CirCollab als duurzame infrastructuur stevig te verankeren als katalysator van verduurzaming, voor en met onze partners in de regio.

“De stad innoveren is niet iets eenmaligs, maar vraagt telkens weer een inspanning. Dat is omdat we nooit kunnen voorspellen hoe het er morgen voor staat, noch wat de gevolgen van die inspanningen zijn. Daarbij is het verstandig nederig te zijn over wat we zelf kunnen realiseren, maar ook hoopvol over wat we samen kunnen bewerkstelligen.”

Noten

1. Lectorale rede Liesbeth Rijdsdijk, De circulaire waarde van een zeepdoosje, 6 oktober 2023, Hogeschool Windesheim (Zwolle).

2. De fase waarin de transitie naar een circulaire economie zich bevindt en de complexiteit van de vraagstukken in de MRA vragen om een meervoudige aanpak en het verbinden van verschillende transitie- en schaalniveaus, volgens de drie principes van transitie management (Rotmans et al., 2000). Dat zijn 1) multi-actor principe van structurele en programmatische samenwerking in een consortium van koplopers uit zowel private en publieke domeinen, kennisinstellingen en maatschappelijke middenveld; 2) multi-domein benadering ofwel interdisciplinaire samenwerking voor praktijkgericht onderzoek tussen het technisch, economische, sociale en creatieve domein; en 3) multi-niveau benadering dat kleine, lokale initiatieven, met initiatieven op bestuurlijk niveau verbindt, met uitwisseling van kennis en oplossingen op gebiedsniveau, stedelijk niveau en regionaal niveau.

3. Netwerksamenwerking is een vorm van *collaborative governance*, “a governance model that builds on networks of interdependent stakeholders. It extends beyond formal, state-initiated arrangements (as in Ansell & Gash, 2008), involving government and nongovernmental stakeholders and comprising a far broader “multi-partner governance” to also include the private sector, civil society, and community-based collaborations (Emerson et al.,

2012:3), characteristic for system innovation networks.” Zie ook Businessplan House of Skills (2020), p.35 voor verdere uitleg en voorbeelden.

4 Zie Provan & Kenis, 2008.

5. Uit: Goudswaard, A., Veltman, M., Verbiest, S. (2021). Bevorderen van leren in House of Skills. Werksessie Skillshub Euregio, 16 april 2021.

6. Zo is bijvoorbeeld het lectoraat *Netwerken in de Circulaire Economie* (NiCE) vanuit Hogeschool Windesheim Zwolle ook betrokken in het consortium wegens de relevante inhoudelijke expertise, en onderhouden we regelmatig contact met collega's van de Circulaire SPRONG in Noord Brabant voor kennisuitwisseling.

7. "Circulaire economie is een landelijke opgave, maar de realisatie van de innovatie en de sluiting van de ketens vindt plaats op regionaal niveau." (Ministerie EZK, 2019).

8. Puerari et al. 2018, p.3; zie ook Majoor et al., 2018.

9. HvA, faculteit Techniek vanaf september 2023.

10. zoals FME, Modint, ImpactHub, ABN AMRO, Win4All

11. zoals mkb circulaire werkplaats (HvA) en door verbinding met de NGF mkb circulair in denken en doen (ROCvF)

12. Donut coalitie is een samenwerking van HvA, Pakhuis De Zwijger en Amsterdam Economic Board; Campus Amsterdam is een netwerkorganisatie van innovatiehubs van de HvA.

13. AMS is CirCollab partner; we oriënteren ons op eventuele verdere academische aansluiting (UvA en VU) via PAN Amsterdam initiatief.

Bronnen

Bode, N., Buchel, S., Diercks, G., Lodder, M., Loorbach, D., Notermans, I., Roorda, C. (2019). *Staat van Transitie: dynamiek in mobiliteit, klimaatadaptatie en circulaire economie*. Rotterdam: DRIFT

Diercks, G., Lodder, M., Buchel, S., Notermans, I., Bode, N., Van Raak, R. (2020). *Een verdiepend transitieperspectief op klimaatadaptatie, circulaire economie en mobiliteit*. Rotterdam: DRIFT

Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1-29.

Kennis en Innovatieconvenant. 2023. [KIA-CE](#)

Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221-232.

Konietzko, J., Das, A., & Bocken, N. (2023). Towards regenerative business models: A necessary shift?. *Sustainable Production and Consumption*, 38, 372-388.

Majoor, S., Morel, M., Straathof, A., Suurenbroek, F., Van Winden, W. 2017. *Lab Amsterdam: Working, Learning, Reflections*. Amsterdam: Thoth Publishers.

PBL (2023). *Reflectie nationaal programma circulaire economie 2023-2030*.

Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. *Journal of public administration research and theory*, 18(2), 229-252.

Puerari, E., de Koning, J. I. J. C., von Wirth, T., Karré, P. M., Mulder, I. J., & Loorbach, D. A. 2018. Co-creation Dynamics in Urban Living Labs. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su10061893>

Regieorgaan SIA [SPRONG](#)

Rijsdijk, L. *De circulaire waarde van een zeepdoosje: wat we kunnen herwaarderen als we het anders gaan doen?* [Lectorale Rede](#), 6 oktober 2023. Zwolle: Hogeschool Windesheim.

Rotmans, J. et al (2000). *Transities & Transitie management: de casus van een emissiearme energievoorziening*. International Centre for Integrative Studies, Universiteit Maastricht

Van der Heijden, E. & Ferguson, J.E. 2020. *House of Skills Businessplan*. Hogeschool van Amsterdam / House of Skills MRA.

Van Hille, I., De Bakker, F. G., Groenewegen, P., & Ferguson, J. E. (2021). Strategizing nature in cross-sector partnerships: Can plantation revitalization enable living wages? *Organization & Environment*, 34(2), 175-197.

Van Raak, R., De Geus, T., Van de Lindt, M., De Pater, M., Van der Have, C. 2022. *X-curve monitoring transitie naar een Circulaire Economie*. Rotterdam: DRIFT.

Menu CirCollab

Praktijkgericht onderzoek aanjagen

kansen spotten voor interdisciplinair praktijkgericht onderzoek en aanjagen van financieringsaanvragen

- scannen van calls (onderzoekssubsidies) en onder de aandacht brengen bij relevante onderzoeksgroepen
- consortiumvorming: contact leggen met nog benodigde partners voor een voorstel
- verbinden van expertise voor interdisciplinair praktijkgericht onderzoek
- aanwezigheid bij informatiebijeenkomsten en matchingsworkshops in het kader van calls
- aanleveren van de CirCollab propositie in tekst van aanvragen
- suggesties leveren voor te contacteren partijen door onderzoeker
- eerste globale onderzoeksidee en budgetverdeling schetsen

Netwerkontwikkeling

verbinden van (consortium)partners om te komen tot nieuwe onderzoeksideeën en aanvragen

- gesprekken initiëren/faciliteren door waardeketencoördinatoren op de thema's gebouwde omgeving en consumptiegoederen
- expedities waar met partners en minimaal 2 onderzoeksgroepen op locatie mensen in contact gebracht worden; kan ook zijn ter vraagarticulatie
- samenbrengen van partners door middel van bijeenkomsten rondom een thema (expedities, informerende events, consortiumbijeenkomst, sprong groep bijeenkomst, reading group etc.)
- aanwezigheid bij events van partners of andere relevante netwerken om kansen op te halen en in te brengen wat er vanuit CirCollab wordt gedaan (aanhaken op andere initiatieven)

Vraagarticulatie

identificeren van interdisciplinaire (onderzoeks)vragen die spelen in het werkveld en bij partners

- individuele gesprekken met partners om vragen op te halen
- georganiseerde bijeenkomsten met meerdere partijen voor vraagarticulatie rondom een thema
- begeleiden van doorvertaling van kennisvragen in aanvragen (Aanvragen zelf worden verricht door de onderzoeksgroepen)

Consortiumvorming

partners verbinden voor gezamenlijke praktijkgerichte onderzoeksaanvragen

Kennisdeling en ontwikkeling

relevant nieuws en kennis verzamelen en verspreiden

- informerende events rondom praktijkgericht onderzoek, bijv. expedities, werkbezoeken
- CirCollab reading group, nieuwsbrief, Linked in en open research, video's etc.
- disseminatie activiteiten (verspreiden van onderzoeksresultaten en partnerinnovaties)

Programmeren

ontwikkelen van gezamenlijke visie en daarop sturen

- vaststellen van gezamenlijke visie
- programmatische vernieuwing: nieuwe perspectieven inbrengen in circulaire agenda
- sprong groep bijeenkomsten organiseren
- consortiumbijeenkomst organiseren: daar mogelijk om ook specifieke verzoeken van onderzoeksgroepen mee te nemen (als ze bijv. in het consortium een vraag willen voorleggen of een vraagsarticulatie sessie willen houden)

Leernetwerken opzetten en faciliteren

mensen verbinden met gedeelde thematische vraagstukken

- dynamische leeragenda ontwikkelen en uitvoeren
- leerlijnen uitzetten en uitvoeren
- thematische workshops ontwikkelen en uitvoeren

Rol in projectuitvoer

faciliteren van processen

- partner voor disseminatie van uitkomsten
- procesbegeleiding transdisciplinaire activiteiten
- signaleren van kansen voor verbinding, opschaling, vervolg

Verbinding met onderwijs

aansluiten van onderzoek en praktijkvraagstukken aan onderwijs

- onderwijsregisseur voor matching vraagstukken (uit onderzoek) in onderwijs
- onderwijsinnovatie (pilots, games)
- living labs definiëren en ondersteunen of opzetten
- meerjarig en/of interdisciplinair onderwijscurriculum ontwikkelen, bijv. afstudeerateliers

Impact vergroten

structurele borging van de circulaire agenda

- connectie met andere netwerken op landelijk en regionaal niveau (zoals met andere sprong)
- opinie maken: initiëren, opzetten/coördineren of schrijven opiniestukken, whitepapers, standpunten op de circulaire agenda namens (een deel van) de sprong groep
- reflexieve monitoring op het leerproces in CirCollab

Colofon

Deze position paper is samengesteld door Julie Ferguson (programmaleider) en Inge Oskam (programmadirecteur)

Met bijdragen van Yanti Slaats, Harry van Vliet

Met dank aan:

Liesbeth Rijdsdijk; Evertjan Velzing; Peter van Assche; CirCollab programmateam: Quirine Winkler, Melanie de Vries, Marian Zandbergen, Darina Huinck, Mounia Belmamoune, Lydie van der Wurff, Jessica Schmitz
SPRONG lectoren: Stan Majoor, Reintjan Renes, Walther Ploos van Amstel, Ed Melet, Troy Nachtigall, Marta Malé-Aleman, Willem van Winden, Frank Suurenbroek; Marie Morel; Elke van der Heijden en Anne van Vliet; alle SPRONG partners.

Communicatie advies: Lydie van der Wurff, Tessa Belinfante, Eline van Dillen.

Programma ondersteuning: Jessica Schmitz

Foto's: CirCollab programmateam, foto p 10 Mark Sassen

Illustraties: Govert van der Heijden, Govart

Opmaak: Ditte Veerman, Vlieghe Media

SPRONG partners:

Hogeschool van Amsterdam
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
Hogeschool Windesheim
Omgevingsdienst Flevoland Gooi en Vechtstreek

Gemeente Haarlem
Metabolic Institute
Amsterdam Smart City
Circl
Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Studies
Horizon Flevoland
Pakhuis de Zwijger
FME Region Noordwest
3DMZ
Gemeente Almere
Gemeente Lelystad
ROC van Amsterdam-Flevoland
Modint
Provincie Flevoland
Provincie Noord Holland
NEMO Kennislink
Metropoolregio Amsterdam
Impact Hub Amsterdam
Kenniscentrum House of Skills MRA
Gemeente Amsterdam
c-Creators
Gemeente Edam-Volendam
Gemeente Purmerend
C-Bèta
TKI Bouw & Techniek
Het Groene Brein
Amsterdam Donut Coalitie
Arcadis Overmorgen
Campus Amsterdam
KplusV
Waag Society

Meer achtergrondinformatie, nieuws en onderzoek te vinden op de Open Research projectportal:
<https://openresearch.amsterdam/nl/page/84670/circollab>

Volg ons op linkedin: [linkedin.com/in/circollab](https://www.linkedin.com/in/circollab)

Contactinformatie: circollab@hva.nl

CirCollab is een SPRONG programma (Stimuleren van PRaktijkgerichte OnderzoeksGroepen), mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van Regieorgaan SIA, in-kind bijdragen van deelnemende lectoraten vanuit Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Windesheim en Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, en in-kind bijdragen van partners.

CC BY-NC-ND 4.0 AKTE
Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleide
Werken 4.0 Internationaal

Activiteiten

Interdisciplinariteit

Versnelling

Praktijkgericht onderzoek

Infrastructuur

Samenwerking met & voor
partnernetwerk

Lectoraten

Regionale en lokale
overheden

(AHK)

Provincie Noord-Holland

PROVINCIE FLEVOLAND

Academie van Bouwkunst
Amsterdam

OMGEVINGSDIENST
FLEVOLAND & GUDI EN VECHTSTREEK

hogeschool
Windesheim

ARCADIS
OVERMORGEN

AMS

BOUWLAB

C-Beta

AMSTERDAM
DOMUT
COALITIE

IMPACT
HUB Amsterdam

K PLUS
V

Hogeschool
van Amsterdam

FME
POWERED BY
DUTCH
TECHNOLOGY

creators

HORIZON

KENNISLINK

Amsterdam
Economic
Board
House of Skills

M

Onderwijs- en kenn

